

VAKIFLARIN MİLLÎ EKONOMİYE ETKİLERİ

Prof. Dr. Sabahaddin ZALM
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Vakıf, bir malı, geliri ile birlikte hayrî bir hizmete tahsis etmek üzere, vâkıfın mülkiyetinden çıkararak, sosyal mülkiyet kategorisine aktarmak demektir.

Vakıf bir hayır müessesesidir. Ahlâki ve dînî duyguların tesiriyle gelişir. Allah Kur'ân-ı Kerîm'inde ve Peygamberi vasıtasıyla insanları yardımlaşmaya teşvik etmiştir¹. Bu sebeple vakıflar, İslâm Dünyasında çok gelişmiş ve Müslüman toplumun sosyal, siyasî ve iktisadî yapısına tesir etmiştir.

Osmanlı döneminde vakıf müessesesi gelişmesinin doruğuna varmış, çeşit, miktar ve kapsam itibarıyla çok inkişaf etmiştir. Osmanlı Devlet yapısında cemiyetin hukukî, iktisadî, sosyal ve siyasî yapısını demokratik bir temel üzerinde geliştiren ve gelişmede istikrarı ve dengeyi temine yarayan başlıca iki önemli müesseseden biri, toprak düzeni ile ilgili olan Tımar-Dırlık-Sistemi, diğeri de Vakıf müessesesidir. Yine Osmanlı Devleti'nde toplum yapısını, sosyal siyaset açısından incelediğimizde sosyal adaletin, fırsat eşitliğinin, dengeli gelir ve servet dağılımının temini yönünden yine iki müessesenin önemli payı olduğunu görürüz. Bunlar da Zekât ve Vakıf müesseseleridir.

Ülkemizde gelişmesine çalışılan vakıf müessesesinin, toplumun değişen yapı ve ihtiyaçları karşısında fonksiyonlarını tam manasıyla ifa edebilmesi için çeşitli yönleriyle incelenmesine ihtiyaç vardır.

Bu konuşmamızda, bendenizden, vakıfla-

rın milli ekonomiye olan etkilerinin tahlil edilmesi istenmiştir.

Vakıf müessesesinin iktisatla ilgisini çeşitli yönlerden incelemek mümkündür.

1- Vakfın iktisadî hayatla ilgisi önce kuruluşundan itibaren geçirdiği safhalara göre farklı şekillerde ortaya çıkar.

1- Kuruluş safhasında vakıf, ferdi mülkiyette bulunan serveti toplum adına transfer ettiği için, vakıfların milli ekonomide servetin dağılım yapısı ile alâkası vardır.

2- Vakfın, devamı süresince, yönetim açısından, başarılı olabilmesi için rasyonel çalışması gerekir. Bu bakımdan vakıfların yönetimi rasyonellik ilkesine bağlı olmalıdır.

3- Gelirlerinin idamesi ve arttırılması açısından, vakıflar kârlılık-(Rantabilite) amacına yönelik olmalıdır.

4- Vakfın, sağlayacağı hizmeti ve menfaati, yani faydayı maksimize edebilmesi için harcamaların da verimlilik ilkesine uyması lâzımdır.

Özetlersek, vakıflar, milli servetin dağılımına tesir eden ve rasyonel, verimli ve kârlı çalış-

1- Bu teşvikin ölçüsü de belirtilmiştir. İnsan ölünce, üç istisnası dışında amel defteri kapanır. İstisnalar, hayırlı eser ve kitaplar, hayırlı kurum ve müesseseler ve hayırlı evlâtlar bırakmalarıdır. Bu üç konudan insanlar yararlandığı sürece sahiplerine ölümlerinden sonra da sevap yazılır. Peygamberimiz bir Hadisinde "İnsanların hayırlısı insanlara faydalı olandır." diyerek yardımlaşmayı teşvik etmiştir.

ması gereken müesseselerdir.

II- Vakıf müessesesini, bir işletme olarak mikro açıdan, servetin, gelirin ve kaynakların dağılımına tesir eden fonksiyonu itibariyle makro açıdan incelediğimizde iktisadî kavram ve politikalarla ilgili şu özellikleri ortaya çıkar.

1- Mikro açıdan ele alındığında her vakıf, amacı ne olursa olsun, bir işletmedir. Hizmetin, vâkıf'ın amacı doğrultusunda devam edebilmesi için, vakfın bir iktisadî işletme olarak ele alınması lâzımdır. İşletmenin rasyonel, verimli ve kârlı çalışması için işletmecilik prensiplerine göre çalıştırılması, yani, maddî ve gayri maddî organizasyon, üretim, satış, pazarlama, tanıtım, halkla ilişkiler, işçi-işveren münasebetleri, muhasebe, bütçe ve kontrol tekniklerine uygun çalıştırılması gerekir.

2- Makro açıdan incelediğimizde vakıf müessesesi milli ekonomide:

a) Milli servetin dağılımına, milli gelirin yeniden dağılımına, istihdamın artışına ve kaynakların dağılımına tesir ederek dengeli kalkınmaya;

b) Alt yapının gelişmesini sağlayarak hızlı kalkınmaya;

c) Sosyal yapıyı iyileştirerek, gelişme sürecine;

d) Sağlık, eğitim, bayındırlık, şehircilik sahalarında yatırımlara katılmak suretiyle, Devlet bütçesinin iktisadî yatırımlara kaymasını sağlayarak Devletin güçlenmesine tesir eder.

e) Düşük gelirliilerin hayat seviyesini yukarı itip, orta sınıfı genişletmek suretiyle, cemiyette sosyal ve siyasi istikrarı sağlar, iktisadi gelişme için lüzumlu istikrar ortamını takviye eder.

f) Vakıfların servetin dağılımına tesir etmesi, mahiyetinden kaynaklanır. Zira, bir vakfın kurulması demek, bir hizmetin yapılması için önce bir gayrimenkul servetin (ve ona tâbi olarak, varsa menkul servetin) vâkıfın mülkiyetinden çıkması demektir. Vakıflar yoluyla servet dağılımının, bugünkü servet dağılımı politikalarından önemli bir farkı vardır. Bugün mali ve iktisadi tedbirlerle oluşan servetin (daha radikal yaklaşımlarda ise oluşmuş servetin) varlıklı gruplardan, fakir ve servetsiz gruplara transferi söz konusudur.

Vakıflarda ise zengin ve büyük servet sahibi kişilerin mülkiyetindeki servetin onların özel mülkiyetinden çıkması, fakat gelir seviyesi düşük

grupların değil, toplumun mülkiyetine geçmesi söz konusudur. Servetin transferinden sonra bu servetin gelirleriyle sağlanan hizmetler yoluyla, düşük gelirli gruplar lehine gelirin yeniden dağılımı sağlanır. Servet transferi bir defa olmakta, gelir transferi ise vakıf yaşadıkça devam etmektedir.

Vakıflar yoluyla sağlanan sosyal hizmetlerin düzenli yürüdüğü dönemlerde, orta ve alt tabakaya sağlanan, eğitim, sağlık gibi hizmetler sebebiyle, bu sahalara harcayacakları kaynakları tasarruf edebilmeleri ve sınırlı da olsa servetlerini arttırmaları mümkün olabilir. Bir başka ifadeyle Vakıflar orta ve alt tabakanın elinde sınırlı ölçüde de olsa servet teşekkülüne sebep olur.

h) Vakıfların eğitim ve sağlık sahasındaki hizmetleri fırsat eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olur. Fırsat eşitliği ise sosyal adaletin tecellisine, insanların kabiliyetleri ölçüsünde gelişmesine ve sonuçta toplam verimin artmasına sebep olur.

Diğer yandan da vakıflar, eğitim yoluyla birincil gelir dağılımını önemli ölçüde etkiler, yani, gelirin daha âdil dağılımını sağlar.

i) Vakfa aktarılan servet, artık şahsın özel mülkiyetinde değildir. Fakat Devletin mülkiyetinde de değildir. Topluma, toplumun belli bir ihtiyacının karşılanmasına adanmıştır. Böylece vakıflar, özel mülkiyetle Devlet mülkiyeti arasında özel bir sosyal mülkiyet kategorisi oluşturur.

k) Vakıf, kaynakların ferdin ve toplumun ihtiyaçları arasında dağılımını dengeleyici tesir yapar. Bir toplumda önemli husus ferdi menfaatlerde dengeleyici tesir yapar. Bir toplumda önemli husus ferdi menfaatlerle toplum menfaatleri arasında dengeyi sağlamak, özel ve sosyal marjinal hasılayı dengede tutabilmektir. Vakıflar bu amaçla hizmet eder.

Az gelişmiş ülkelerde, serbest piyasa ekonomisi ile hızlı kalkınmanın maliyeti, gelir dağılımında dengesizlik ve sosyal adaletin bozulmasıdır. Kalkınmanın Devlet eliyle gerçekleştirilmesi istenirse ve servet, Devlet mülkiyetine kayarsa, bunu tasarruf etme durumunda olan yönetici sınıf otoriter bir yapıya bürünür, demokrasi kaybolur. Aynı zamanda bürokrasi de artar, verim ve gelir azalır, kalkınma hızı yavaşlar.

Vakıfların gelişmesi kalkınmada dengeliyici bir ara çözüm getirir. Vakıflar, piyasa ekonomisi içinde kalkınmada, verimlilik faktörünü zedelemeyen, servet ve gelir dağılımını düzenleyerek sosyal adalete yardımcı olur.

III- Vakıf müessesesini, fonksiyonları itibarıyla inceleyerek şu özelliklerini görürüz:

1- Tüketime tesiri. a) Lüks tüketime ve gösteriş istihlakine gitmesi muhtemel kaynakları, zaruri ihtiyaç maddelerinin tüketimine kaydırır. b) Tüketimin zaruri ihtiyaç mallarına kaydırılması suretiyle marjinal faydanın artırılması, milli ekonomide tüketimden sağlanan toplam faydanın ve toplam tatmin duygusunun artışına yol açar.

2- Tasarrufa tesiri. Gösteriş ve lüks tüketim gitmesi muhtemel kaynakların, tasarruf edilmesine yol açar.

3- Yatırımlara tesiri. Lüks ve gösteriş tüketimine gitmesi veya âtıl kalması muhtemel kaynakların faydalı yatırımlara yönelmesine teşvik eder.

4- Sosyal faydayı arttırıcı tesiri. a) Yatırımların, sosyal faydası yüksek olan sahalara kaymasına yol açar. b) Zenginlerdeki serveti teşhir etme arzusunun, sosyal fayda ile birlikte tahakkukuna yardım eder.

5- Sermayedar müteşebbislerin kazanç ve teşebbüs arzu ve zihniyetini körletmeden gelir ve servetin yeniden dağılımına yardım eder.

IV- Vakıf müessesesinin sosyal yardım ve sosyal güvenlik yoluyla refah seviyesini geliştiren tesirleri.

Sosyal Yardım Fonksiyonu:

1- Vakıflar, sağladığı çok çeşitli hizmetlerle sosyal yardım amacına yönelmiş müesseselerdir. Fakat tarihi süreci dikkate alındığında bu sosyal yardımın;

a) Fakirlikle mücadele etmek ve yoksullara yardım etmek sınırını aştığı,

b) İnsanlığın yücelmesine, hayatın güzelleşmesine, insan haysiyetine yaraşır asgari bir seviyenin sağlanmasına yöneldiği görülür.

c) Bu özellikleriyle vakıfların sağladığı hizmetlerden düşük gelirliyle birlikte diğer gelir grupları da faydalanır².

d) Sosyal yardım sağlayan vakıfların koruyucuları da sadece çok zenginler değildir. Her sınıftan halkın (esnaf, köylü, asker, işçi) katılımıyla, milletçe sosyal yardıma katkıda bulunulur.

Sosyal Güvenlik Fonksiyonu:

2- Vakıfların çoğu, insanların, iktisadi hayatta marûz kalacakları risklere karşı sosyal güvenliklerini sağlamak amacıyla güder ve hizmet, müessese tarafından yapıldığı içtihadî ferde yapılan iane, sadaka şeklindeki yardımların şahsiyeti rencide edici etkilerine yol açmaz.

a) Sosyal güvenlik sisteminde ivazla iştirakler arasındaki ilişki azalmakta, sosyal sigorta ivazları sosyal güvenlik ödemelerine dönüşmektedir.

b) Vakıflarda ise, bugünkü sosyal güvenlik sisteminden farklı olarak, vâkıf'la yardım alanlar arasında, şahsiyeti rencide etmeden dayanışma duyguları gelişmekte, sınıflar arası kaynaşmaya yol açılmaktadır.

c) Vakıflarda, vâkıf'lar hayırda bulunmanın huzurunu ve tatminini duymaktadır. Sosyal güvenlik sisteminde ise her iki taraf için bir duygular alışverişi yoktur.

d) Bu durum, sanayi toplumlarında ortaya çıkan "yalnız kalabalıkların" toplandığı şehir hayatındaki yabancılaşma duygusunu hafifletir.

Yardım alanı, şehir hayatındaki yalnızlık, parçalanmışlık ve yabancılaşma duygusunun uyanıdıracağı bunalımlardan uzaklaştırır.

Vakıf kuranlar açısından faydası ise, insanların çevresiyle bütünlük kurmalarını sağlar ve çevrelerine karşı sorumluluk duygularını geliştirir. Bu sorumluluk, ömrünün ve yaşadığı çevrenin sınırlarını da aşarak gelecek nesilleri ve ölümden sonraki ebedi hayatı kapsar.

e) Sosyal güvenlik sistemi milli ekonomide servetin dağılımına doğrudan tesir etmediği halde, vakıflar, kuruluş anında servetin dağılımını sağlar.

V- Vakıfların Diğer İktisadi Tesirleri

1- Gerek kuruluş ve inşaat, gerek işleyiş sırasında vakıfların istihdam imkânları sağlama açısından olan faydalarını da zikretmek gerekir.

2- İktisadi büyüme devam ederse, servet ve gelir artışı vakfa temayülü artırır.

2- Meselâ, Çağaloğlu yokuşunda halkın, kışın karda buzda kaymaması için kül serpilmesini sağlayan vakıf ile, kışlara kışın yem verilmesini temin eden vakıflarda bu husus açıkça görülür.

3- Köy ve şehirlerin gelişmesinde ve çevre korunmasında vakıfların payı vardır.

4- Şehirlerarası ulaşımın geliştirilmesine (yol, köprü, kale, kervansaray, ticaret yolları, kanal yerleri) vakıfların payı vardır.

5- İskân siyasetinde vakıfların payı vardır.

6- Osmanlı Devletinde belediye, tarım ve bayındırlık işlerinde vakıfların payı çok olmuştur (yol, su kanalı, köprü, okul, hastahane, kütüphane v.b.).

7- Vakıflar yoluyla tasarruflarda kamu hizmeti lehine adeta bir döner sermaye kurulmaktadır.

8- Vakıf harcamalarında iktisadi olma vasfını her zaman kârlılıkla ölçmek mümkün değildir. Kârlılık hizmetin idamesi için gereklidir. Fakat harcamada iktisadilik, verimlilik, fayda ve tatmin duygusuyla ifade edilebilir. O da hizmetin en iyi, tam ve eksiksiz, fakat en az masrafla yapılması demektir.

VI- Vakıflarla İlgili Müteferrik Tavsiyeler

Bugün Devlete intikal etmiş vakıfların çeşitli iştirakleri bulunmaktadır. Bu iştirakler ticarî, sınaî ve ziraî olmak üzere çeşitli iş kollarına dağılmış bulunmaktadır. Bunların milli ekonomi için arzettiği önem çok büyüktür. Fakat Cumhuriyet

devri vakıfların ekonomiyeye tesiri başka bir tebliğin konusu olduğu için o noktaya temas etmiyeceğim. Yalnız bu konuyla ilgili şu noktalara parmak basılabilir.

1- Vakıfların mal varlıkları tam olarak tesbit edilmeli, iyi kullanılıp gelirleri çoğaltılmalıdır.

2- Taşınmazların kira gelirleri ile iştirak ve işletmelerin yönetiminde piyasa kuralları uygulanmalıdır.

3- Eski vakıfların değeri ve kirası cari değer üzerinden yeniden değerlendirilmelidir.

4- Hızlı enflasyona karşı gelirler ayarlanmalıdır.

5- Pasif vakıflar aktif hale getirilmelidir.

6- İştirak halinde yeni yatırımlara gidilmelidir.

7- Vakıf mallarının kamulaştırılmasında dikkatli davranılmalıdır.

8- Tarihi kervansaraylar turizm hizmetinde kullanılmalıdır.

9- Büyük holdingler personeli için vakıflar kurulmalıdır.

10- Yabancı dilde eğitim yapan orta eğitim kuruluşları vakıflaştırılmalıdır.

11- Eğitim gayeli vakıflar araştırma-geliştirmeye yöneltilmelidir.

TARTIŞMA

Başkan

- Efendim sayın hocamıza bu kısıtlı zaman içerisinde yapmış oldukları çok değerli açıklamaları, vermiş oldukları bu değerli tebliğleri nedeniyle kendilerine minnetlerimi arz ederim. Şimdi tebliğ konusunda yapılan açıklamalara katkıda bulunmak isteyen veya soru sormak isteyen konuklarımızın işaretlerini bekliyorum. Zamanımız çok kısıtlı. Mümkün olduğu kadar iki kişiye bu imkânı vermek istiyorum. Daha fazla olduğu takdirde öğle yemeğinde birlikte olacağımız Sayın hocamıza yemekleri esnasında -beni affedeceklerini umuyorum- sorularını sorabilirler. Buyurun Sayın Hocam.

Prof.Dr. Bedri GÜR SOY

- Sayın Başkan, Hanımefendiler, Beyefendiler: Değerli meslektaşım Prof. Dr. Sabahaddin ZAIM Beyefendi'den çok ilginç, bilgi dolu, kıymetli bir tebliğ dinledik. Kendilerine şahsım ve müsadenediz olursa sizler adına teşekkür etmek isterim. Tebliğin verdiği fırsattan yararlanarak huzurunuzda, bana önemli gibi görünen bir iki noktaya değinmek için söz aldım.

İlk değineceğim husus bazılanmıza bir çelişki gibi görünebilecek bir konuya açıklık getirmek amacını gütmektedir. Büyük Atatürk'ün öğretilerinin başında tarih bilinci gelir. Bu bilince göre Türk tarihi insanlık tarihi ile başlar. Bu demektir ki Türk'ün İslâmiyetten önce de bir tarihi vardır. Türkler Çin'in Büyük Okyanus sahillerinden Orta Asya'ya, sonra yakın doğuya kadar uzanan geniş sahada çok sayıda devletler kurmuşlardır. Naciz kanaatim şudur: Türk müesseselerini incelerken bu görüş açısını kaybetmemelidir. Vakıf özetle bir kıymetin hayırlı bir amaca tahsisidir. İnsanlar sahip oldukları bir kıymeti hem-

cinslerine yarar sağlasın diye emr-i hayra tahsis ederler. Vakıf İslâmî bir müessesedir. Doğru. Fakat tarihi insanlık tarihi ile başlamış bir milletin insanları sahip oldukları kıymetleri insanlık yararına kullanmayı ilk günlerden beri düşünmüşlerdir. Türkler de böyledirler. Bu konuda bir yazı bundan on-onbeş yıl önce rahmetli Cihat BATUN'la birlikte çıkardığımız Meydan Dergisi'nde yayınlanmıştı. Türklerin, İslâmdan önceki dönemde, toplum yararına, hayra yönelik kurumlar kurmada başarılı olduklarını; bu tür uygulamaları yaygın biçimde uyguladıklarını o zamanlardan kalma ilahiler bize anlatmaktadır. Günümüze intikal etmiş metinlerde bu husus açıkça görülüyor. Birinci olarak değinmek istediğim husus budur. İncelediğimiz her konuyu uzun Türk tarihinin bütünü içinde ele almaya çalışmalıyız. Millet hayatının devamlılığı, tarihinin bütünlüğü içinde görülür, anlaşılır. Türk tarihini bu bütünlük içinde ele almak Atatürk'ün tarih tezine de uygun düşer. Türk toplumunun İslâmdan sonra geliştirdiği her müessesenin, eski kökenden filizlenerek, İslâmın getirdiği şevk ile yeni yeni canlılıklar kazandığını, günümüze böyle geldiğini tarih bilinci ile bilelim. Seçkin bilim adamı Sayın ZÂİM bu konuya bir cümle ile değindi. Ben konuya biraz daha açıklık getirmek istedim.

Bir noktaya daha işaret etmek istiyorum: Devlet çok yönlü, türlü-çeşitli işler yapan, çok çeşitli amaçları gerçekleştirmeye çalışan bir kurumdur. Karmaşık yapılıdır. O yüzden farklı biçimlerde tarif edilir. Bir tarifi de şudur: Bir toplumda Kamu yararına yapılan işleri yürüten kuruma Devlet denir. Kamu yararı, toplum hayatının devamı için gerekli bir kavramdır. Devlet faaliyetleri, genelde, Kamu yararı olduğu için yapılırlar. Ancak, bir toplum geliştikçe, refaha uzanan basamakları aştıkça, toplum hayatı karmaşıklaşır. Yaygın ve yoğun bir nitelik kazanır. Toplum'un ulaştığı bu gelişme düzeyinde Kamu yararı, imkânları ödediğimiz vergilerle gerekli olan Devlet tarafından karşılanamaz olur. Devletin yetişemediği yerlerde Kamu yararına hayır yapmak isteyen kişiler ve özel kurumlar üstlenirler. Vakıflar bu kurumlar arasında en baş sırayı işgal ederler. Vakıfların sosyal fonksiyonları arasında Devletin yetişemediği yerde ve alanda Kamu yararını tamamlama görevi de vardır. Toplumlar geliştikçe bu tür vakıfların sayıları artar. Bu işlere yöneltilen paralar çoğalır.

Değineceğim üçüncü nokta şudur: Vakıf bir hür dünya kurumudur. Bir serveti emri hayra tahsis edebilmek için onu kazanmış olmak, ona sahip olabilmek gerekir. Bu hürriyet, ancak hür dünya ülkelerinde kişilere tanınmıştır. İnsanların kazançları, giriştikleri iktisadî faaliyetler sonunda oluşurlar. Hür dünya iktisadî nizamında insanlar iktisadî faaliyetlere girişmede, onlardan elde ettikleri kazançlara sahip olma da serbettirler. Bu sayede ellerindeki servetin bir kısmını ya da tamamını hayra yöneltme imkânına kavuşurlar. Sosyal bilimde benzeri girişimlere "*Gönüllü eylemler - Voluntary Actions*" denir. Bir de Devletin yaptığı müdahale vardır. Özel kişi ve kurumların elde ettikleri kazançlardan Devlet vergi alır. Vergi Devletlerin kendi varlıklarını sürdürmek için geliştirdikleri ve tekelci biçimde kullandıkları özel araçlardan biridir. Ordu, Kolluk Kuvvetleri, milli para, bayrak..., aynı nitelikteki araçlara gösterilebilecek başka örneklerdir. Öyleyse Devlet için "*Kendi varlığını sürdürececek özel araçlar yapan, onları tekelci biçimde kullanan bir Kamu Kuruluşudur*" diye bir tanımlama yapılabilir.

Devlet mali araçlarla özel kişi ve kurumların serbestçe elde ettikleri kazançları yeni bir dağılıma tabi tutar. Vergi yoluyla topladıklarını, çoğu, halka bedava sunulan kamu hizmetlerine tahsis eder. Gelir ve servetler yeni bir dağılıma kavuşur. İktisadî mekanizmanın kendiliğinden ortaya koyduğu servet ve gelir dağılımı, bu müdahale sonunda tamamen değişir. Daha adil bir görünüm kazanır. Ancak değişme işi burada bitmez. Özel kişi ve kurumlar kendi özgür iradeleri ile ellerindeki servetleri hayırlı amaçlara tahsis edebilirler. Böylece toplum içinde servet dağılımı, bir kere mali araçlar -vergi, borçlanma, bütçe, kamusal harcamalar, mali politika... -aracılığı ile yeni baştan, dağıtılır. Bir kere de gönüllü eylemler aracılığı ile yeniden dağılıma tabi tutulur. İşte vakıflar, toplum içinde, mal ve servetleri gönüllü eylemlerle yeniden dağıtan kurumlardandır. Bu nitelikleri ile de Kamu yararına destek olurlar. İktisadî ve sosyal gelişmeler, toplumlardaki tesanüt duygularını geliştirip yoğunlaştırarak, gönüllü eylemler yoluyla yeniden dağılıma tabi tutulan servet ve sermayenin miktarını artırır. Türk insanının özünde eylemler yoluyla elindeki başkasına veren bir âlicenaplık vardır. Gönüllü eylem konusunda daha fazla bilgi edinmek isteyen Sir William Beveridge'nin "*Voluntary Actions*" kitabına bakabilirler.